

Псамофитные виды, Красная книга Украины, Зеленая книга Украины, охрана, НПП "Голосеевский".

The characteristic of rare psamophyt species located on National nature park "Holosiyivsky" is given. The species listed in Red book of Ukraine are noted; the protected on international level species are noted too. One group of species listed in Green book of Ukraine is characterized.

Psamophyt species, Red book of Ukraine, Green book of Ukraine, conservation, NNP "Holosiyivsky".

УДК 502.4 (438.42) (476+477+438)

РОЛЬ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЛЬВІВЩИНИ В ОПТИМІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ І ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**С.Б. Рибак, завідувач відділення екології та туризму
Н.Б. Баумвальд, Р.М. Писарик, викладачі
Екологічний коледж Львівського національного аграрного
університету**

Проаналізовано можливості використання та шляхи оптимізації природно-заповідних територій Львівщини для підвищення рекреаційної і туристичної привабливості Західної України.

Ландшафт, природно-заповідний фонд, регіональний ландшафтний парк, рекреація, біосферний заповідник, маршрут.

Охорона природи особливо актуальна для густозаселеної Львівської області, розташованої у басейнах Дністра, Сяну та Західного Бугу. Львівщина, площа якої становить 21,8 тис. кв. км. (3,6 % території України) – це унікальний у природничому та ландшафтно-географічному відношенні край.

Мета дослідження – аналіз природно-заповідного фонду Львівщини та оцінка його з метою подальшого використання для підвищення туристичної привабливості регіону.

Матеріал і методика досліджень. Матеріалом досліджень були дані по природно-заповідному фонду Львівської області, які опрацьовувалися з метою виділення ділянок, можливих для рекреації.

Результати досліджень. На Львівщині відбувається чергування типових ландшафтів Малоого Полісся з характерними для них сосновими та сосново-дубовими лісами. До нього прилягає Розточчя, де проходить вододіл між басейнами Балтійського та Чорного морів, і тому лісові масиви мають тут важливе водорегулююче значення.

Питання охорони природи повинні розглядатися комплексно в еколого-економічному, соціальному, культурному, дидактичному і навіть моральному аспектах. Серед завдань природоохоронної роботи на Львівщині

одним із пріоритетних є територіальна охорона, що полягає у збереженні лісових, лучних та водних екосистем, які мають наукову, екологічну, соціальну, оздоровчу та ландшафтно-естетичну цінність.

Львівщина посідає особливе місце серед інших областей України, оскільки вздовж її території на відстані понад 271 км проходить державний кордон з Республікою Польща. Для прикордонних зон у Бескидах, на Розточчі, в басейні Західного Бугу властивий ряд важливих екологічних проблем, які потребують спільного вирішення. Це стосується і створення у транскордонній зоні спільних заповідних об'єктів.

Програма ЮНЕСКО «МАБ», Міжнародний Союз охорони природи і природних ресурсів (МСОП), ЮНЕП (Програма охорони природи ООН) та інші міжнародні організації рекомендують вирішувати у транскордонних регіонах спільними зусиллями природоохоронні завдання. Однією з форм такої співпраці є створення транскордонних заповідних об'єктів. На польсько-українському кордоні цікавим у географічному, ландшафтно-екологічному та соціально-економічному аспекті регіону є Розточчя. Українські й польські природоохоронці обґрунтували доцільність створення на базі існуючих заповідних територій міждержавного біосферного резервату «Розточчя».

Отже, в галузі збереження біологічного різноманіття та природно-заповідної справи на Львівщині є чималі досягнення. У цей період на території Львівщини розташовано 327 об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) загальною площею близько 148,4 тис. га, з них загальнодержавного значення – 25 об'єктів площею понад 64,563 тис. га, місцевого значення – 302 об'єкти площею понад 83,890 тис. га. На частку заповідного фонду припадає майже 6,7 % території області (табл. 1; рис.1) [10].

1. Природно-заповідний фонд Львівської області

№ з.п.	Категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду	Кількість	Площа, га
1.	Природний заповідник	1	2084,5
2.	Національні природні парки (НПП)	3	58350,52
3.	Заказники:		
	загальнодержавного значення	9	3303,0
	місцевого значення	32	27473,0
4.	Пам'ятки природи:		
	загальнодержавного значення	2	592,8
	місцевого значення	163	1765,5
5.	Ботанічні сади:		
	загальнодержавного значення	2	41,2
	місцевого значення	1	1,5
6.	Зоологічний парк місцевого значення	1	5,9
7.	Дендрологічні парки загальнодержавного значення	2	64,0
8.	Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва:		
	загальнодержавного значення	6	115,8
	місцевого значення	53	764,9
9.	Заповідні урочища	48	6502,3
10.	Регіональні ландшафтні парки (РЛП)	4	47379,0
Всього		327	148443,92
Відсоток заповідності			6,7

Разом з тим, слід зауважити, що майже 65 % всієї площі ПЗФ області знаходиться на території лісового фонду, отже, у природних комплексах, що перебувають під особливою охороною держави переважають лісові формації та угруповання і значно нижчий відсоток лучних, лучно-степових, лучно-болотних, водно-болотних формацій.

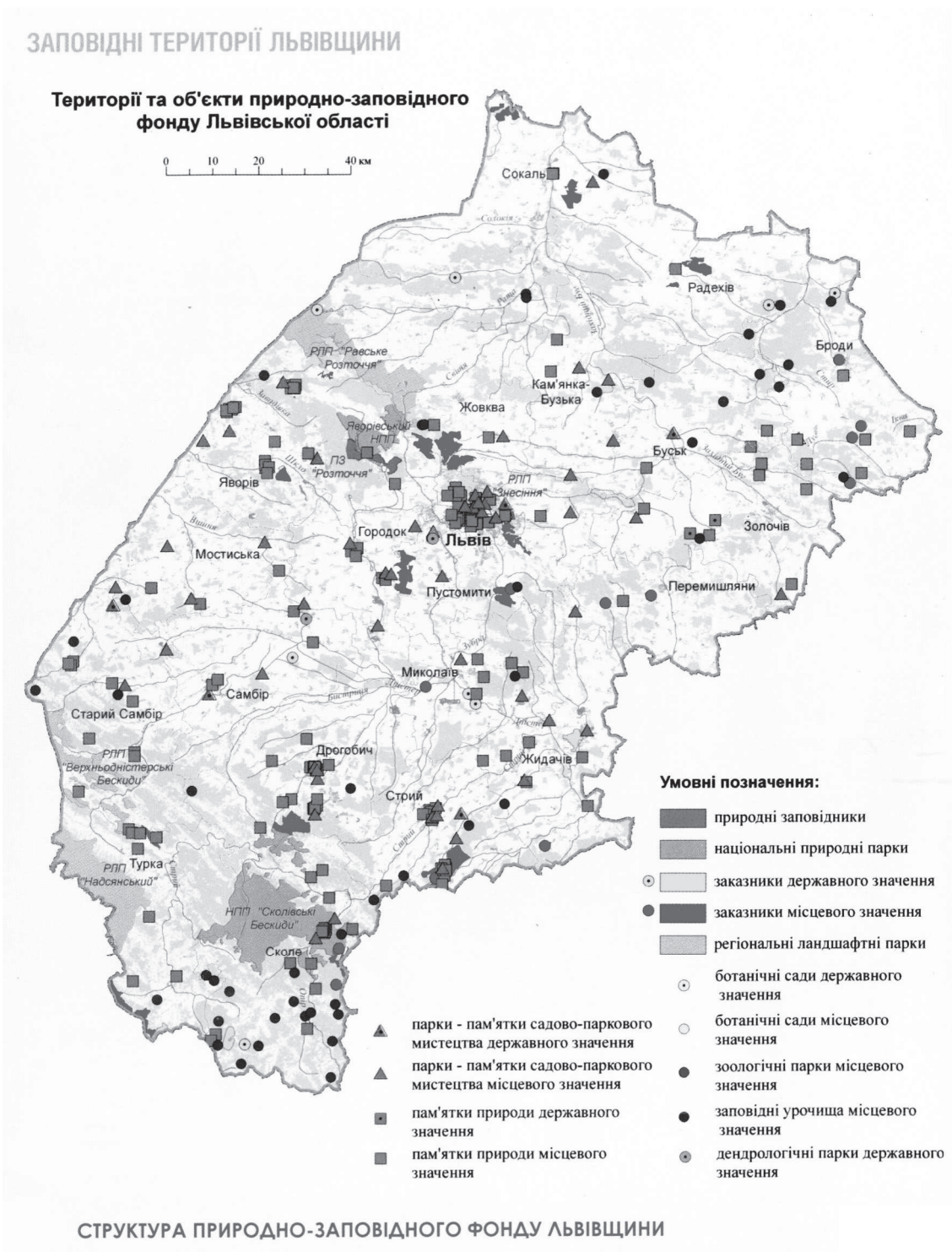

Рис. 1. Українське Розточчя – частина міжнародного біосферного резервату

У 2007 році Львівська обласна рада прийняла рішення про створення регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Равське Розточчя» на площі 19 103 га як частини проєктованого польсько-українського біосферного резервату «Розточчя». Упродовж 2009 року доопрацьовані матеріали (номінаційні форми) щодо створення української частини міжнародного українсько-польського резервату біосфери «Розточчя», створення якого передбачено Загальнодержавною програмою формування національної екомережі на 2000-2015 роки [8].

Сучасний рельєф Розточчя складається з горбистих пасм і горбів, найвищий з яких (Гострий горб) має висоту 395 м. У межах заповідника протікають річка Верещиця та її притока Ставчанка, на яких розташований каскад штучних водосховищ.

Горбисте пасмо Розточчя є частиною Європейського вододілу між Балтійським і Чорноморським басейнами, контактною зоною Східно-Європейської платформенної і Карпатської геосинклінальної тектонічних структур, межею Середньоєвропейської і Північноєвропейської флористичних провінцій, історичним перехрестям слов'янських етносів, давніх і сучасних торгових шляхів. Тому регіон Розточчя становить інтерес не лише для України і Польщі, але й для всієї Центрально-Східної Європи.

Для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, природної, культурно-історичної спадщини, забезпечення сталого розвитку регіону створюється Розточанський міжнародний біосферний резерват (заповідник). Він формується на базі вже існуючих природоохоронних територій Польщі та України. На території польського Розточчя функціонує один національний парк (8481,76 га) та чотири крайобразові (ландшафтні) парки загальною площею 100 594 га.

До складу української частини біосферного резервату в першу чергу ввійдуть: Природний заповідник "Розточчя" (2084,5 га) з охоронною зоною (2100 га), Яворівський національний природний парк (7079 га) та Регіональний ландшафтний парк "Равське Розточчя" (20 464 га). Ці заповідні об'єкти безпосередньо межують із найбільшим у Європі військовим навчальним полігоном, що дозволить вивчати можливі наслідки мілітарного впливу на навколишнє природне середовище [2].

Новостворений регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» слугуватиме екологічним коридором між українськими і польськими природоохоронними територіями, забезпечить їх територіальну і функціональну єдність.

Об'єднання у функціональний заповідний комплекс згаданих природоохоронних об'єктів і включення їх до міжнародного біосферного резервату сприятиме покращенню його екологічної репрезентативності і, водночас, дозволить спільними зусиллями екологів двох країн вирішувати пріоритетні завдання щодо збереження біологічної диверзитності та забезпечення сталого розвитку в регіоні. Тому цей проєкт підтриманий на багатьох міжнародних конференціях з охорони природи Розточчя, у наукових публікаціях польських та українських вчених, у рішеннях Міністерств по охороні навколишнього середовища двох держав. Резерват матиме також вагоме значення для розвитку міжнародного туризму. Взаємне відвідування біосфер-

ного резервату сприятиме культурному зближенню та духовному взаємозбагаченню населення двох держав. У цьому полягає важливе культурне та екогуманне значення Розточанського біосферного резервату [4].

Рекреація як одна з головних форм продуктивного використання вільного часу людини – суспільний, економічний і науковий феномен, для якого не існують міжгалузеві та міждисциплінарні межі. Незважаючи на цю особливість, слід зауважити, що найбільший вклад у її вивчення і розуміння вносить географія, у царині якої сформувався потужний науковий напрям – географія рекреації та туризму.

Рекреація (фр. *recreation*, пол. *rekreacja* – відпочинок, від лат. *Recreation* – відновлення сил) – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів.

Враховуючи соціологічну та естетичну цінність, захисні функції та стійкість до рекреаційних навантажень природних комплексів, їх реальне рекреаційне використання, існуючі об'єкти відпочинкової інфраструктури, традиційне господарське використання, наявність режимних військових та господарських об'єктів, історичних та культурних пам'яток, проектується виокремлення таких рекреаційних зон: зона природних резерватів, масової рекреації, інтенсивної рекреації, екстенсивної рекреації, обмеженого рекреаційного використання, резервна зона та зона рекреаційно не освоювана.

У межах цих основних зон за потреби виділяються додаткові підзони.

Під час розробки концепції розвитку туризму у регіональному ландшафтному парку «Равське Розточчя» враховано ряд природних, соціально-економічних та геополітичних чинників. В українському природоохоронному законодавстві регіональні ландшафтні парки розглядаються як природоохоронно-рекреаційні установи, в яких для розвитку рекреації передбачено виокремлення спеціальних зон: регульованої і стаціонарної рекреації [3].

Порівняння різночасових карт ХІХ–ХХ століть підтвердило наявність «островів» слабозмінених природних комплексів, переважно лісових на крутосхилових і платово-вододільних поверхнях. Особливу цінність території парку надає розміщення в її межах мисливського господарства з однією з найбагатших на Львівщині мисливською фауною. Щодо атракційних природних об'єктів на території парку для пізнавального туризму, то вони складаються з мішаних сосново-букових лісів, заплавних комплексів, скельних відходів карбонатних порід, різноманітної фауни тощо. У господарському плані безпосередньо територію регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» вирізняє слабке загосподарювання. Упродовж останніх десятиріч воно було пов'язане з лісозаготівлею, мисливством та рибальством. Незначною мірою розвивалась рекреаційна (дачні масиви та будинки відпочинку сезонного характеру) діяльність. На прилеглій до парку території, яка пропонується до його охоронної зони, господарська діяльність має виражений с.-г. характер, що доповнюється природоохоронною (заповідник «Розточчя») та сезонно- рекреаційною діяльністю. Специфіка геополітичного положення регіонального парку пов'язана з його розміщенням у прикордонній з Польщею зоні. У перспективі він входить до міждержавного

біосферного заповідника (резервату) «Розточчя». Це зумовлює необхідність розбудови спільної із заповідними об'єктами Польського Розточчя (Розточанський національний парк та ландшафтні парки Південнорозточанський і Краснобродський) природоохоронної зони. Враховуючи наявні природні і культурні туристичні ресурси, характер туристичного загосподарювання, у концепції розвитку туризму звернуто увагу на розвиток таких напрямів туристичної діяльності:

- пріоритетний розвиток безпосередньо на території парку екологічно і пізнавально орієнтованих видів туризму;

- максимальне комплексування туристичних занять у парку з відпочинковим та кваліфікованим (рибальство, мисливство) туризмом, розвинутими на прилеглих територіях;

- розвиток у прилеглих до парку населених пунктах агротуризму, екоосвітніх центрів, гастрономічно-торговельної інфраструктури та екологічно орієнтованих видів загосподарювання (екологічне селище, вирощування екологічно чистої продукції);

- розвиток місцевої інфраструктури;

Як було зазначено, прилегла до парку територія характеризується різнопрофільним туристичним загосподарюванням. Створення і функціонування парку дозволяє ще більшою мірою зробити туристично привабливим цей район Українського Розточчя. ТанDEM національного парку і локального розточького відпочинкового комплексу повинен забезпечити постійну співпрацю у досягненні таких результатів:

- підвищення рівнів стандарту послуг у відпочинкових й оздоровчих центрах та благоустрій і забезпечення належного доступу до туристичних атракцій;

- максимальне комплексування (об'єднання в цілісний комплекс) між собою відпочинкового і кваліфікованого туризму, оздоровчої діяльності на прилеглий до парку території з пізнавальним і екологічним туризмом у межах парку;

- здійснення єдиної маркетингової політики та підготовка і реалізація спільних туристичних програм (туристичних продуктів).

Водночас важливим чинником забезпечення туристичного пріоритету на прилеглих до парку територіях є постійна співпраця з місцевими громадами щодо впровадження елементів зрівноваженого туристичного господарювання. Його соціальна мета – задоволення потреб відвідувачів і підвищення життєвого та освітнього рівня місцевого населення. Серед економічних цілей – забезпечення росту ділової активності й нових робочих місць. При впровадженні елементів стійкого туризму на природоохоронних територіях типу регіональних парків важливо здійснити оцінювання туристичного потенціалу, встановити обмеження розвитку туризму та екологічні межі туризму на території, а також передбачити програму моніторингу заповідної території за її використанням відвідувачами. Важливо оцінити на перспективу, які природоохоронні, соціальні й економічні цілі будуть досягнуті від туризму, а також як розвиватиметься транспортна система, сфера послуг, потреби у підготовці кадрів для туристичної галузі [7].

Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» володіє значним рекреаційним потенціалом для розвитку еколого-пізнавального, культурологічного, сакрального туризму, а також спортивного (кінного, велосипедного та лижного) туризму, а на прилеглих територіях – кваліфікованого туризму (мисливство, рибальство). Регіональний ландшафтний парк організований нещодавно, тому мережа для туризму і рекреації лише починає створюватись. У парку проектується ряд пішохідних та автобусних маршрутів, еколого-пізнавальних стежок, обладнано стаціонарні зони для відпочинку. В навколишніх населених пунктах є сприятливі умови для розвитку агротуризму. Прикордонно-приміське розташування підвищує цінність рекреаційних ресурсів. Уже впродовж 100 років Розточчя є головним регіоном відпочинку для жителів Львова і околиць. Парк знаходиться поблизу кордону з Польщею, тому має велике значення і для міжнародного туризму.

Створені еколого-пізнавальні маршрути набувають дедалі більшого розвитку. Існуюча система стежок зосереджена на околицях парку, біля невеликих доріг. У цьому їх перевага, оскільки до них легко дістатись, і туристи, що рухатимуться стежками, не будуть втручатися у функціональні зони парку. Стежки обладнуються місцями відпочинку, на них є облаштовані зупинки для розведення вогнищ, зупинки.

Розвиток регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» повинен передбачати подальше проектування і облаштування нових відпочинкових зон і маршрутів. Для цього на території парку є всі умови: обширна територія РЛП; різноманітність та унікальність флори і фауни; різноманітний рельєф, каскади ставків, скелі та джерела; історико-культурні атракції парку; наближеність до одного з міст мегаполіса – м. Львів.

З організацією регіонального ландшафтного парку «Равське Розточчя» змінюються вимоги до проведення господарських робіт та організації рекреаційної й туристичної діяльності. Наявність у даному регіоні великоплощинних заповідних територій (парк, заповідник) значною мірою обмежило використання природних ресурсів цих заповідних заліснених теренів місцевим населенням. Це стосується збирання грибів та ягід, заготівлі дров, випасання худоби й сінокосіння. Існування природоохоронних територій ускладнило комунікаційний (транспортний) зв'язок між багатьма населеними пунктами регіону.

Утилітарний туризм, пов'язаний на території парку зі збиранням грибів та ягід, популярний у жителів прилеглих сіл і міст (Львова, Жовкви, Новояворівська). Незважаючи на мілітарно-природоохоронний статус цієї території, сотні людей, особливо у вихідні дні, відвідують ці лісові масиви. У запропонованих у проекті напрямках екологічної політики щодо туризму, передбачається обмеження на території парку збирання грибів та ягід. У зв'язку з цим, слід реалізувати такі заходи:

- заборонити збирання грибів та ягід у заповідній зоні через інформування і належну систему організації охорони цих масивів;

- організувати спеціальні території у зоні регульованої рекреації для збирання грибів і ягід з обов'язковим дотриманням природоохоронних вимог та забезпеченням відвідувачів під час військових маневрів;

• проводити масові освітні кампанії на прилеглих територіях і в мас-медіа для жителів району щодо природоохоронних цінностей [8].

У парку проектується ряд пішохідних (рис. 2); велосипедних (рис. 3); кінних та автобусних маршрутів (рис. 4); еколого-пізнавальних стежок, обладнано стаціонарні зони для відпочинку.

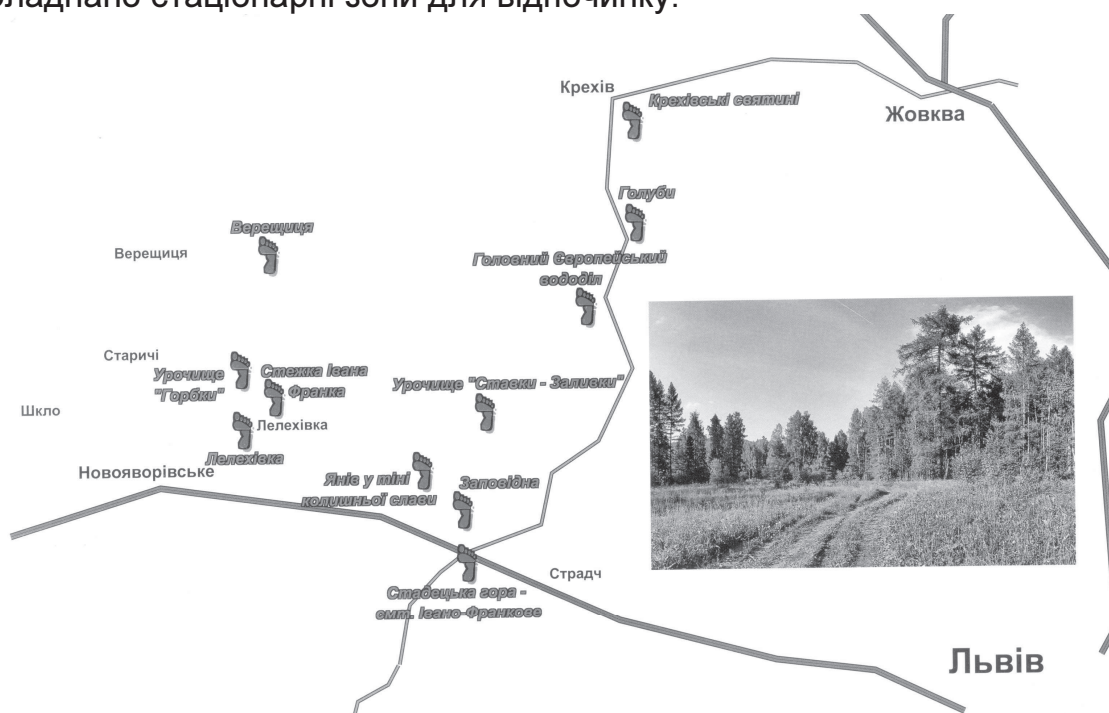

Рис. 2. Схема розташування запроєктованих пішохідних стежок

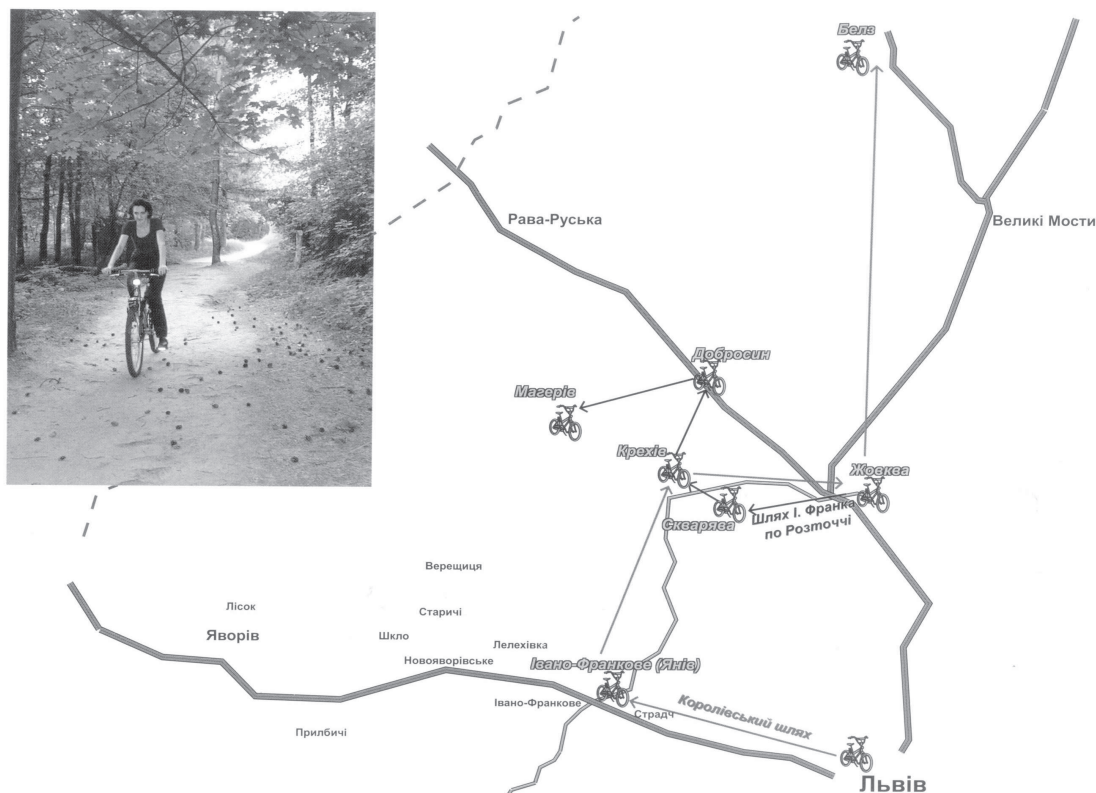

Рис. 3. Схема розташування запроєктованих велосипедних стежок

3. Брусак В.П. Особливості ландшафтної структури заповідника «Розточчя» / Брусак В.П., Міллер Г.П., Федірко О.М. // Природничі дослідження на Розточчі: зб. наук.-техн. праць. – Л.: Вид-во УкрДЛТУ, 1995. – С. 60–70.
4. Гринюк Ю.Г. Перспективи українсько-польської співпраці в аспекті створення транскордонного екологічного коридору / Ю.Г. Гринюк // Збірник науково-технічних праць Природного заповідника «Розточчя». – Івано-Франківськ: Розточчя, 1999. – № 1 – С. 181–187.
5. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки». – Офіц.вид. – К.: Президент України, 21 вересня 2000 року. – № 1989-Ш.
6. Закон України «Про природно заповідний фонд України». – Офіц.вид. – К.: Екологія і закон. Юрінком Інтер, 1998. – С. 293–320.
7. Зінько Ю. Територіальна структура проектованого міжнародного біосферного резервату Розточчя / Зінько Ю., Брусак В., Кравчук Я. – Л., 2007. – 163–166 с.
8. Ковальчук О. Екологія Львівщини 2009 / Ковальчук О. Захарків А., Кобак Т. – Л.: ЗУКЦ, 2010. – 140 с.
9. Еколого-туристичні шляхи Львівщини / [Матолич Б.М. та ін.] – Л.: ПП Лукашук В.С., 2010. – 116 с.
10. Заповідні території Львівщини / [Стойко С.М. та ін.]. – Л.: ЗУКЦ, 3-332008. – 128 с. : іл.

Проанализированы возможности использования и пути оптимизации природно-заповедных территорий Львовщины для повышения рекреационной и туристической привлекательности Западной Украины.

Ландшафт, природно-заповедный фонд, региональный ландшафтный парк, рекреация, биосферный заповедник, маршрут.

The article analyzes the possibilities of and ways to optimization of protected areas of Lviv to increase recreational and tourist attraction in Western Ukraine.

Landscape, Nature Reserve Fund, Regional landscape park, recreation, Biosphere Reserve, itinerary.

УДК 582.632.1:581.45:58.032:581.57

ВПЛИВ ҐРУНТОВОЇ ПОСУХИ НА ДИНАМІКУ ДОБОВОГО ТА СЕЗОННОГО ВОДНОГО ДЕФІЦИТУ У РОСЛИН *BETULA PENDULA ROTH*

Н.В. Росіцька

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

*Наведено результати експериментів із вивчення впливу водного режиму листків *Betula pendula* на динаміку накопичення продуктів пероксидного окислення ліпідів. Установлено пряму залежність між умістом продуктів пероксидного окислення ліпідів і ступенем обводнення листків*

© Н.В. Росіцька, 2012